
HISTÒRIA MÍNIMA DE

Catalunya

Jordi Canal

Una història imprescindible per conèixer el passat
i per entendre el present i el futur

*Historia mínima
de
Catalunya*

JORDI CANAL

Títol original:
Història mínima de Catalunya
© Jordi Canal, 2015

D'aquesta edició:
© Turner Publicaciones S. L., 2015
Rafael Calvo, 42
28010 Madrid
www.turnerlibros.com

De la traducció: © Isabel Obiols, 2015
Mapes: Javier Belloso

Primera edició: setembre de 2015

ISBN: 978-84-16354-60-3

Disseny de la col·lecció:
Sánchez / Lacasta

L'editorial agraeix qualsevol comentari o observació:
turner@turnerlibros.com

Tots els drets estan reservats. No està permesa la reproducció total o parcial d'aquesta obra, ni el seu tractament o transmissió per cap mitjà o mètode sense l'autoritació escrita de l'editorial.

ÍNDIX

Pròleg

i Notícies de Catalunya

Entre els Pirineus i el Mediterrani

Temps de comtes

La societat feudal

Les barres de sang

ii Catalunya i la corona d'Aragó

Nord i sud

'Mare nostrum'

Trilogia mortal

Parlar, escriure, crear

iii Catalunya a la monarquia hispànica

'Tanto monta, monta tanto'?

Mercaders, paraires, segadors

De la guerra i la prosperitat

Commemorar una derrota

iv Catalunya en l'època contemporània

Liberals, carlins i poetes

La fàbrica d'Espanya

Els nacionalistes i la nació

Un nou segle

Obres públiques, llibertats privades

v La Catalunya d'ahir i d'avui

Republicana

Abraçada mortal

Una llarga dictadura

Sopa de lletres

Al país de les autonomies

Bibliografia

PRÒLEG

*E*n les dues dècades posteriors al final de la Guerra Civil espanyola van sovintejar els assaigs dedicats a Catalunya escrits per autors catalans. Hi sobresortien les interrogacions i les anàlisis sobre el seu ésser o la seva història, la debilitat nacional o el paper de la regió a Espanya, el fracàs de l'experiència autònoma o la necessitat d'una reconstrucció més o menys immediata. L'any 1939 va ser un moment decisiu per a aquests autors, tant si havien viscut el fratricidi en un bàndol com en l'altre, amb graus diversos de compromís. Les conseqüències, tant col·lectives com individuals, van adquirir dimensions paoroses.

Les reflexions contingudes en aquestes obres estaven dirigides sobretot als mateixos catalans, però en alguns casos havien estat pensades per a un públic internacional. La fecunditat assagística d'aquesta conjuntura postbèl·lica em sembla comparable, exceptuant lògicament no poques i evidents distàncies, amb la provocada en l'àmbit hispànic pel denominat "desastre" del 98.

Alguns d'aquests volums van veure la llum a l'estranger i en diversos idiomes. Els seus autors vivien a l'exili, des de 1936 o 1939, a Europa o a Amèrica. El filòsof Ferrater Mora va publicar, a Santiago de Xile, *Les formes de la vida catalana* (1944), en versions catalana i espanyola. Al cap de dos anys, el metge Trueta, emigrat a la Gran Bretanya, va donar a la impremta *The Spirit of Catalonia*, traduït poc després al català a Mèxic. També el 1946 va veure la llum, en aquest cas a França, la *Histoire spirituelle des Espagnes*, del canonge Cardó. Altres treballs van aparèixer a l'interior,

com la influent *Notícia de Catalunya* (1954), de Vicens Vives.

De vegades, només van circular unes quantes còpies mecanografiades de l'obra, com va succeir amb *Mentrestant*, de Serrahima, elaborada entre 1942 i 1944, o bé el text simplement va quedar sense publicar i desconegut en vida de l'assagista. Aquest darrer va ser el cas de *Quina mena de gent som. Quatre assaigs sobre Catalunya i els catalans*, d'Agustí Calvet, més conegut amb el nom de Gaziell, les diverses parts del qual van ser redactades entre 1938 i 1947, però que no va estar disponible a les llibreries fins a 1970, inclòs de manera pòstuma en l'obra completa en català de l'autor.

Gaziell, que pot ser considerat un dels més grans periodistes de la Catalunya del segle xx, es va veure obligat a escapar amb la família de la Barcelona revolucionària de 1936. Va estar instal·lat a França i a Bèlgica, però va tornar a Espanya el 1940. Després que se sobreseguessin les causes que se li havien obert, va establir la residència a Madrid, i va buscar altres maneres de guanyar-se la vida, en una mena de llarg exili interior. Encara que els seus articles ja no es podien publicar a les pàgines dels diaris, no va deixar d'escriure.

El primer dels assaigs de *Quina mena de gent som*, presentat com una introducció a una nova història de Catalunya, és una peça extraordinària. Va ser escrit el 1938, a París, després d'una detinguda relectura d'una obra fonamental de la historiografia catalana: la *Història de Catalunya* de Ferran Soldevila, publicada en tres volums entre 1934 i 1935. Es tracta, en la seva opinió, d'un treball excel·lent, tant per l'abundant informació que conté i per la seva seriositat científica com per la tècnica històrica i l'estil clar i precís. El definia com un dels llibres més bells, alhora que ben construïts, que poden llegir els catalans, inflamats tot de "fe catalanesca", de la fe cega del patriotisme. Tot i

això, tenia un problema: no era tant la història estricta d'uns fets com la d'un desig meravellós ordit a partir d'aquests. Altrament dit, Soldevila no presenta, en realitat, la història de Catalunya, sinó la història del somni de Catalunya.

Quan la Guerra Civil s'acabés, seria imprescindible escriure una nova història de Catalunya. Segons Gaziell, hauria de ser sens dubte una empresa col·lectiva. L'objectiu no era elaborar una contrahistòria o una antihistòria de les anteriors, confeccionades en altres circumstàncies, sinó una història diferent, "més real, més directa i profunda". El resultat no seria ni una història exemplar i estimulante, ni un conte de fades patriòtic. Les línies següents de l'assaig es podien considerar una mena d'introducció a aquesta nova "narració verídica" de la història de Catalunya, tan desitjada i desitjable.

Gaziell insistia que al llarg d'una mica més de mil anys, Catalunya mai havia existit com a entitat política; els catalans van ser, en tot moment, incapaces de construir un estat, "una entitat política pròpia, exclusiva" que s'anomenés Catalunya. Aquest darrer terme no va tenir, en cap moment, ni el sentit ni el contingut que se li donava des de l'època de la Renaixença. La imatge de Gaziell era molt gràfica: l'arca meravellosa que guardava els somnis patriòtics dels catalans nacionalistes de la seva època no havia existit en el passat. Tots els intents s'havien frustrat per la debilitat i la bogeria catalanes -els ecos del 6 d'octubre de 1934 encara ressonaven en aquestes paraules.

Les històries elaborades des de 1870 narraven fets reals, sostenia l'autor, però els atribuïen a una entitat política i orgànica que era un autèntic fantasma, és a dir, "Catalunya considerada com un estat català". Es tractava, al capdavall, d'una figura mitològica, filla del nacionalisme modern.

Gaziell criticava en aquestes històries impregnades d'ideal nacionalista que fessin convergir tots els esdeveniments del passat en la necessitat apriorística d'obtenir, en tant que

coronació, la plenitud de la nacionalitat catalana en una forma estatal. Amb el qualificatiu de “nacional”, que era un miratge antihistòric, s’introduïa una valoració purament actual en el procés analitzat.

Tota història nacionalista -o absolutista, o feixista, o federalista- era, simplement, una història falsa. Aquestes històries de Catalunya resultaven, en el fons, afirmava, apologies melancòliques i delirants, obres edificants i estimulants. En resum, era indispensable una nova història que deixés d’explicar el que hauria d’haver estat i no va ser, per intentar explicar, una vegada per totes, el que va ser.

Les històries de Catalunya elaborades amb posterioritat a aquestes consideracions lúcides i valentes han estat, en part, bastant diferents de les que va produir la historiografia fins a Soldevila. En aquest aspecte, el paper de Vicens Vives va resultar fonamental. Més endavant, en les dècades de 1970 i 1980, es van portar a terme intents individuals i col·lectius per reexaminar a fons i reescriure la història catalana. Les maneres d’elaborar-la van ser revisades i es va fer un notori esforç desmitificador. En alguns casos, no obstant això, l’atribut marxista o compromès va substituir, simplement, el nacional o patriòtic.

Així i tot, des de la darrera dècada del segle passat, en estreta relació amb les mateixes evolucions de la historiografia catalana i amb les vicissituds polítiques, han tornat amb força inusitada alguns dels caràcters i problemes de la història nacional criticats en el seu moment per Gaziell. Això és especialment evident, més que en les investigacions sobre temes específics, en les obres de síntesi sobre la història de Catalunya, en els textos de divulgació i, així mateix, en l’ampli ús polític que del passat s’està fent dia rere dia, com la commemoració, el 2014, del tricentenari del final de la guerra de Successió posa clarament de manifest.

La història en aquestes terres té una dimensió molt especial, segurament més decisiva que en altres llocs del

món, a l'hora de pensar el present i el futur. Catalunya és, com ha afirmat amb encert García Cárcel, una societat malalta de passat. I els historiadors no sempre han sabut o no han volgut protegir-se'n, posant en perill de vegades un dels fonaments de la seva professió, que no és altre que l'esperit crític. L'elaboració de la història com un acte essencialment patriòtic, les aplicacions de conceptes i visions del present al passat, el judici de les accions d'homes i dones d'altres temps per no haver portat a terme el que haurien d'haver fet des del punt de vista de les ideologies d'avui o, així mateix, l'ús de terminologia ahistòrica constitueixen, en la meua opinió, llasts que la historiografia continua sense decidir-se a deixar anar.

L'obra que el lector té ara davant els ulls no és ni pretén ser la nova història, que havia de plantejar-se com un projecte col·lectiu, reclamada per Gaziel, però en les reflexions d'aquest autor hi ha trobat diversos elements inspiradors. La meua intenció és molt més modesta: explicar la història de Catalunya amb normalitat, sense prejudicis, de manera desapassionada i no lineal, en el seu context, i, també, tenint en compte la seva complexitat.

No assumeixo cap altre compromís com a historiador que el que tinc amb la mateixa història com a disciplina i com a ofici. Com va escriure Vicens el 1935, l'única història de Catalunya que es pot acceptar és la que es desprèn dels documents i de l'acurat estudi dels successius ambients passats. La grandesa es troba en la intricada senzillesa d'aquest propòsit.

Escriure una història mínima de Catalunya ha resultat una experiència molt grata i enriquidora -no sé si, com es plantejava en una ocasió Vilar, l'he elaborat amb simpatia o no, encara que crec que sí, tot i que, de fet, tant m'és, ja que l'única cosa realment important és haver-la preparat amb rigor-, alhora que un autèntic repte. He dividit el llibre en cinc parts, amb un estricte ordre cronològic. Per mor de

la coherència del text m'he permès d'harmonitzar i unificar els noms dels personatges i de llocs. El resultat és, al capdavant, una història en què, a pesar que la política en constitueix l'espina dorsal, es tracten detalladament els aspectes econòmics, socials i culturals. El final està imposat pel present. L'obra s'acaba, en qualsevol cas, a l'estiu de 2015, en uns moments especialment agitats, plens d'interrogants.

I

NOTÍCIES DE CATALUNYA

Com podem referir-nos a una època en què no existia Catalunya en tant que entitat, ni tampoc es feia servir aquest terme? Les respostes a aquest interrogant han sigut moltes i diverses. Com sempre, el gran problema dels historiadors -o la sort, es pot objectar- és el fet de ser coneixedors del futur del passat que constitueix el seu objecte d'estudi. Els països, pobles, nacions o estats d'avui dia van solcar uns camins plens de cruïlles i van viure múltiples enfrontaments més oberts i de resultats més incerts del que de vegades es pot pensar. La vinculació de l'avui amb l'ahir és molt lluny de resultar evident. Es fa imprescindible, doncs, evocar una vegada i una altra els perills del determinisme i la necessitat de tenir en compte que altres evolucions i altres processos, altres històries al capdavant, també van ser possibles.

L'essencialisme no és més bon company de viatge. Una pretesa Catalunya eterna resulta, senzillament, ahistòrica. Res no ha existit sempre, ni res està condemnat a perpetuar-se. Contra aquesta temptació reaccionava el gran medievalista Ramon d'Abadal en els seus treballs de la dècada de 1960, en batejar els tres segles immediatament anteriors a l'any mil com la pre-Catalunya. Aquell moment era una mena de pròleg. Altres autors han estès de manera impertinent la pre-Catalunya a les èpoques visigoda o romana, o bé han insistit en la idea, carregada d'inexorabilitat, d'unes arrels que es poden remuntar fins a la prehistòria o més enllà.

En la col·laboració de Ramon d'Abadal a l'obra col·lectiva *Història dels catalans* s'apuntava que va ser amb la invasió musulmana quan va començar la "gestació d'allò que anys a venir serà la nostra Catalunya". El que hi havia abans constituïa un altre món. Encara que no se'ns poden ocultar lleus espurneigs de determinació, la proposta abadaliana de la pre-Catalunya va tenir bastant èxit i continua formant part habitual del vocabulari de la història de l'Edat Mitjana. Abadal tenia raó en advertir que era pràcticament impossible saber quan va néixer exactament Catalunya, ja que llarga i indefinida va ser-ne la gestació.

ENTRE ELS PIRINEUS I EL MEDITERRANI

Situada al nord-est de la península ibèrica, Catalunya ocupa actualment una mica més de trenta-dos mil quilòmetres quadrats i té, segons dades de 2014, 7.518.903 habitants. Està dividida en quatre províncies (Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona) i un total de 42 comarques.

Limita al nord amb França, a través dels Pirineus, al sud amb la Comunitat Valenciana, a l'oest amb Aragó i a l'est, en una costa de més de mig miler de quilòmetres, amb el mar Mediterrani. Des del sorgiment de Catalunya fins avui s'han produït algunes variacions. La més important va tenir lloc el segle XVII, i va suposar, com a conseqüència del tractat dels Pirineus (1659), l'annexió a França d'alguns territoris catalans.

Catalunya i les seves quatre províncies.

Catalunya és bastant muntanyosa i comprèn una gran diversitat de paisatges, vegetació i climes, des del mediterrani del litoral fins al de muntanya, passant pel continental. Els rius hi han tingut, des d'antic, un paper fonamental com a articuladors del territori i com a vies de comunicació i de transport. Es pot distingir entre els que es dirigeixen directament al Mediterrani, nascuts als Pirineus o més al sud -el Fluvià, el Ter, la Tordera, el Llobregat, el Besòs, el Francolí-, i els rius pirinencs o prepirinencs de la conca del Segre -la Noguera Pallaresa, la Noguera Ribagorçana, el Cinca-, que constitueix el principal afluent de l'Ebre. La ciutat de Barcelona ha sigut històricament el centre i la capital de Catalunya.

Aquestes terres situades entre els Pirineus i el Mediterrani han estat habitades des de fa centenars de milers d'anys. Abans de l'arribada de l'home ja hi vivien alguns primats, com els driopitecs; un esquelet bastant complet d'un d'aquests, de fa uns deu milions d'anys, va ser localitzat la dècada de 1990 al jaciment sabadellenc de can Llobateres i

batejat amb el nom de Jordi. Les restes humanes més antigues conegudes corresponen al Paleolític inferior: el crani d'un *Homo erectus*, d'uns 450.000 anys d'antiguitat, que es va trobar a la cova de l'Aragó, al Rosselló.

Del Paleolític mitjà és la famosa mandíbula de Banyoles, que va pertànyer a una neandertal i que té una antiguitat de 45-50.000 anys. Al Paleolític superior es va iniciar l'època de l'*Homo sapiens*. Un dels jaciments més importants d'aquest període se situa a l'àrea de Serinyà. Els grups humans es van adaptar a una situació climàtica més càlida en l'Epipaleolític o Mesolític, una etapa en què destaquen les indústries microlítiques i les mostres d'art rupestre, com les del Cogul i de la serra de la Pietat, a Ulldecona.

En el Neolític (5.000-2.200 aC) va començar la pràctica de l'agricultura i la ramaderia. La ceràmica cardial, decorada amb impressions de petxines, és característica d'aquest moment, així com els sepulcres de fossa i el fenomen megalític. El Calcolític (2.200-1.800 aC) constitueix, amb abundància de vasos campaniformes, una continuïtat de l'etapa anterior. A partir de 1.800 aC es va desenvolupar l'edat de Bronze. Entre 1.100 i 700 aC van creuar els Pirineus i es van estendre per tot el territori de l'actual Catalunya els pobles dels camps d'urnes. A partir de 700 aC va començar l'edat de Ferro, que va implicar canvis importants en l'economia i la tecnologia, així com en l'hàbitat, cada vegada més centrat en poblats ben defensats, com es pot observar al jaciment dels Vilars, a Arbeca.

Fenícis i grecs van mantenir contactes amb les poblacions del litoral del nord-est de la península ibèrica, especialment a la desembocadura del riu Ebre i al golf del Lleó. Els focs, procedents de Massàlia (Marsella), es van instal·lar al voltant de 580 aC en una quasi illa -avui, Sant Martí d'Empúries-, base del que seria, ja a terra ferma, la ciutat d'Empòrion (Empúries). Aquesta mantenia una estreta

relació amb un territori indígena extens, en què hi havia instal·lats els ibers indigets. Va constituir, essencialment, un centre redistribuïdor de productes alimentaris –oli, vi, salaons–, metalls, teles i productes sumptuosos.

Al marge de les zones litorals, el territori sobretot va estar habitat, entre els segles VI i I aC, pels pobles ibèrics. Al nord-est peninsular hi trobem els ja esmentats indigets; els laietans, a la costa, entre els rius Llobregat i Tordera; els ausetans, al voltant d'Ausa (Vic); els lacetans, a les valls del Llobregat i el Cardener; els ilergets, a les planes de l'Urgell i les conques del Segre i el Cinca, i, entre d'altres, els ilercavons, a la depressió de l'Ebre. Els ibers basaven la seva economia en l'agricultura i la ramaderia, manejaven el ferro, comerciaven entre ells i amb grecs i cartaginesos i coneixien la moneda i l'escriptura.

El desembarcament a Empúries, el 218 aC, dels exèrcits romans tenia com a principal objectiu atacar la rereguarda de les tropes d'Anníbal, que en aquells moments estaven combatent amb bastant èxit a la península itàlica. El litoral mediterrani d'Ibèria s'havia convertit des de feia anys en una zona d'influència disputada entre els imperis de Roma i de Cartago. El riu Ebre va constituir durant un cert temps una línia natural de separació. La ruptura de l'equilibri per part dels cartaginesos va acabar provocant l'esclat de la segona guerra púnica (218-202 aC). La península ibèrica es convertiria en un dels escenaris privilegiats del conflicte, que va implicar a la força la miscel·lània de pobles ibèrics.

El final de la guerra contra els cartaginesos va donar pas a una nova etapa en què les tropes romanes es van llançar a una decidida conquesta del territori, ja fos mitjançant la negociació o la via armada. El botí en or, plata, cereals i esclaus va ser molt considerable. El 197 aC els nous territoris controlats per Roma ja van ser dividits en dues províncies: la Hispània Citerior i la Hispània Ulterior. Les terres de l'actual Catalunya van quedar integrades en la

primera, amb Tàrraco (Tarragona) com a centre urbà de referència.

No obstant això, hi va haver resistències, estimulades per les profundes diferències culturals i la forta pressió tributària. Els romans es van veure obligats a enviar-hi més legions per tal de reprimir els intents insurreccionals. Les dècades següents, en canvi, la conflictivitat es va traslladar a altres zones de la península ibèrica, mentre que el nord-est quedava en bona mesura pacificat.

Als segles següents es va produir un intens procés de romanització: ordre administratiu i fiscal, intens desenvolupament urbanístic i viari, nova estructura social presidida per la ciutadania, decidida introducció de la moneda, forta expansió de la llengua llatina i de la religió romana. La integració ibera a les tropes auxiliars i les relacions entre soldats i dones indígenes van contribuir decididament a aquestes transformacions. Bona part dels vells poblats van ser inicialment mantinguts -amb excepcions, com Ullastret-, però amb el pas del temps es van multiplicar les noves construccions o la reforma d'algunes d'existents.

El 27 aC es va implantar una nova divisió territorial d'Hispania, a partir de tres províncies, la Ulterior Baetica, la Ulterior Lusitana i la Citerior o Tarraconensis, amb Tàrraco com a capital. Entre la província i les ciutats hi trobem els convents jurídics (*conventus*): al nord peninsular, un era Tàrraco i un altre Caesaraugusta (Saragossa), la jurisdicció del qual incloïa llerda (Lleida) i el seu territori.

A la primeria del segle I hi havia, al nord-est de la península ibèrica, dues colònies de dret romà: Tàrraco, que comptava amb destacades construccions monumentals, i Bàrcino (Barcelona), de fundació recent. Altres ciutats eren considerades municipis de dret romà i els seus habitants podien ser, així mateix, ciutadans: Emporiae (Empúries), Gerunda (Girona), Ègara (Terrassa), Iluro (Mataró), Bètulo

(Badalona), Dertosa (Tortosa), Aeso (Isona) i, entre d'altres, Ilerda. Al camp es van desenvolupar molt les vil·les, que combinaven les estructures residencials amb les productives.

L'estructura social marcava clares diferències entre els ciutadans, els individus lliures però sense ciutadania, els lliberts i els esclaus, que treballaven en el servei domèstic i en feines agrícoles o artesanals, a la pesca, a les salines o a les mines. Els principals cultius de l'època eren els cereals, l'olivera i la vinya. El vi de la zona era molt apreciat.

Les primeres mostres de debilitat de l'imperi romà, una confluència entre la crisi del poder polític i militar i les incursions dels pobles germànics, es poden datar al segle III. No obstant això, en època de Dioclecià, a finals de la centúria, es va viure una certa recuperació i estabilitat, que van permetre una reforma territorial. Les províncies hispanes van augmentar de tres a mitja dotzena, una de les quals continuava essent la Tarraconense, encara que de l'antiga demarcació se n'havien separat la Cartaginense i la Gallaecia. Quedava integrada a la diòcesi hispànica, que, al seu torn, formava part de la prefectura de les Gàl·lies. A partir del segle IV, Barcelona va desplaçar Tarragona com a referent.

Les dades més antigues que posseïm sobre la penetració del cristianisme al nord-est de la península ibèrica corresponen a mitjan segle III. Es tracta del martiri, a l'amfiteatre de Tarragona, l'any 259, del bisbe Fructuós i els seus diaques Auguri i Eulogi. Va ser a finals de la centúria, i al llarg de la següent, quan el cristianisme va adquirir més importància i va penetrar en tots els grups socials. La cristianització va ser més precoç al món urbà que al rural. Vuit bisbats, amb la seu metropolitana de Tarragona, són esmentats en els documents del segle VI: Barcelona, Empúries, Girona, Ègara, Ausona, Lleida, Urgell i Tortosa.

L'imperi romà, dividit des de finals del segle iv entre el d'Occident i el d'Orient, va patir nombrosos atacs dels pobles germànics. Els visigots, en concret, comandats per Alaric, van saquejar Roma el 410 després d'una llarga marxa des dels Balcans, i els anys següents van fer incursions a Hispània. Una part dels tresors rapinyats i, així mateix, la captiva Gal·la Plàcidia, germanastra de l'emperador Honori, van arribar a Barcelona. Gal·la Plàcidia va contraure matrimoni pel camí amb el successor d'Alaric, Ataülf, poc abans que fos assassinat el 415.

Els gots van actuar en algunes ocasions com a tropes al servei de l'imperi romà d'Occident per enfrontar-se amb els sueus, els vàndals i els alans, instal·lats en diversos punts de la península ibèrica des de finals de la primera dècada del segle v. Van coincidir i, de vegades, van haver de plantar cara al fenomen dels bagaudes, unes tropes violentes formades per pagesos desarrelats, esclaus fugitius, bandolers i desertors, que vivien fonamentalment del saqueig. L'any 449, en col·laboració amb tropes sueves, aquests van prendre Lleida i la van destruir parcialment.

Les terres de l'actual Catalunya i la vall de l'Ebre van constituir les darreres zones que van romandre sota poder romà abans de la caiguda de l'imperi occidental el 476. Els territoris van quedar plenament integrats al regne visigot de Tolosa, que s'havia format al nord dels Pirineus feia gairebé sis dècades. La pressió dels francs a la Gàl·lia va obligar els visigots a desplaçar-se, a principis del segle vi, cap al sud. Aquest procés, que es va desenvolupar entre la derrota de Vouillé de 507 i la constitució del regne de Toledo el 567, implicaria l'extensió dels seus dominis per la Tarraconense, la Cartaginense i la Bètica. Barcelona va ser la primera de les seves capitals peninsulars.

Entre 567 i 711 els visigots van establir un *regnum* unificat a Hispània. Es tractava de poc més de cent mil persones bastant romanitzades i amb estructures molt

militaritzades. El 589, amb la denominada conversió de Recared, els visigots van adoptar el catolicisme com a religió oficial. La Tarraconense era una de les cinc diòcesis que articulaven el territori hispà.

En la cultura, les continuïtats resulten evidents. També ho són des d'un punt de vista socioeconòmic: es va aprofitar i adaptar el sistema d'ingressos fiscals del baix imperi; esclaus i colons van continuar sent les dues grans categories d'individus que cultivaven la terra. Els vells i nous grups dirigents van arribar a una entesa per al repartiment del poder i el control de la societat. Les elits visigodes i hispanoromanes van mantenir unes relacions molt més estretes del que de vegades s'ha afirmat. La societat hispanoromana anava donant pas a la hispano-visigoda.

L'últim terç del segle VII i la primera dècada del següent van ser molt agitats al regne got, amb tensions entre els poders locals i el central. La monarquia unificada mostrava algunes limitacions. El 673 va tenir lloc a terres de la Tarraconense i la Septimània la revolta nobiliària del duc Paulus. El seu enfrontament amb el rei Vamba s'ha d'interpretar com la lluita pel poder entre una monarquia central debilitada i la noblesa provincial, ben arrelada al territori i cada vegada més encimbellada.

Les hostilitats entre diverses faccions, a principis del segle VIII, van acabar provocant i facilitant, després de la mort de Vítiza el 710, l'arribada a la Península de les tropes islàmiques que controlaven l'àrea del Magrib. Els musulmans van avançar força de pressa, des de 711, per la península ibèrica. La concomitància entre, d'una banda, la desestructuració del poder i de la societat goda i, de l'altra, les ofertes de sotmetiment a canvi de dependència tributària, però amb un respecte formal cap a les propietats i les estructures socials, van afavorir l'expansió. Les elits locals es van ocupar de les negociacions.

No tota l'aristocràcia visigoda, no obstant això, va pactar en un primer moment amb els invasors, com posen de manifest focus de resistència de cabdills locals com Àkhila o Ardó. Mentre que algunes ciutats es van integrar pacíficament en el nou ordre, com Lleida i Empúries, d'altres van resistir i van ser preses per la força, i parcialment destruïdes, com Tarragona.

El procés d'islamització va provocar importants transformacions a mitjà i llarg termini. Les emigracions no van ser, així i tot, gens residuals. Al cap de quatre anys de la caiguda de Barcelona, el 716, les tropes àrab-berbers ja exploraven i saquejaven al nord dels Pirineus.

TEMPS DE COMTES

Les terres que avui componen Catalunya consituïen al segle IX, per sobre de tot, una zona fronterera. Les marques van ser utilitzades pels carolingis per definir els seus diferents límits imperials enfront de pobles d'origen divers. La Marca hispànica -de vegades denominada meridional o de Gòtia- assenyalava les terres, delimitades pels rius Segre, Cardener i Llobregat, que separaven el sud de l'imperi de l'Al-Andalus.

La Marca hispànica va quedar relativament fixada després d'unes mal conegudes dècades d'estira-i-arronsa. Els àrab-berbers van traspasar cap a l'any 720 els Pirineus i conquerir Narbona. No van trobar autèntics frens a les seves ulteriors expedicions d'exploració i càstig més al nord fins al 732, a Poitiers. La suma d'inestabilitat i de descontentament, a més de la pressió dels *hispani*, allunyats de les seves terres nord enllà, van afavorir, en la segona meitat del segle VIII, les intervencions franques al sud dels Pirineus. El 785 van ocupar Girona i, el 801, Barcelona. Els intents de conquerir Tortosa, entre el 804 i el 809, es van frustrar.

Els territoris de marca van ser dividits en comtats—Empúries, Rosselló, Barcelona, Girona, Besalú, Osona, Cerdanya, Urgell, Pallars i Ribagorça—, governats per un personatge de nomenament reial —el comte—, normalment de llinatge aristocràtic, que, junt amb el bisbe, representava la llunyana autoritat imperial. A les funcions administratives hi sumaven el control de l'ordre públic, la justícia i la recaptació de tributs. El principal d'aquests comtes rebia l'apel·latiu de marquès, com va succeir amb Bera de Barcelona (801-820). Les autoritats eclesiàstiques depenien de l'arquebisbat de Narbona.

Excepte en el cas del ja esmentat Bera o, més endavant, de Sunifred, al capdavant de bona part dels comtats hispans i septimans entre el 834 i el 848, la majoria dels comtes de la Marca hispànica van ser, fins al darrer terç del segle IX, d'origen franc. Les famílies hispanogodes i franques van emparentar amb freqüència. L'última revolta a favor d'una identitat goda va tenir lloc el 826-827, amb epicentre a la plana de Vic, dirigida per Aissó i per Guillemó, un fill de Bera.

Durant els anys centrals del segle, les disputes al capdavant de l'imperi i entre bàndols aristocràtics, junt amb la consolidació de senyories i llinatges, van enfortir les autoritats locals. A la mort de l'emperador Carles el Calb, el 877, la fragmentació i la regionalització del poder eren evidents. Guifré el Pelós, fill de Sunifred, al capdavant des del 870 dels comtats de Cerdanya i d'Urgell, va ser designat també a Troyes, el 878, governant dels de Barcelona i de Girona —inclosos Besalú i Osona.

El comte va associar els seus familiars al govern dels territoris i va enfortir el seu llinatge enfront de l'aristocràcia franca del nord. Els seus germans Radulf i Miró I van regir Besalú i Rosselló, mentre que els seus cosins Delà, casat amb la seva germana Quixilona, i Sunyer II van comandar Empúries i Rosselló. Guifré va tenir el mèrit de convertir el

seu poder en hereditari i patrimonial. La política matrimonial de les cases comtals de la marca meridional es va caracteritzar fins al 930 per l'endogàmia -a pesar de les prohibicions de l'església i de la llei visigòtica, les unions entre parents pròxims van ser habituals, cosa que facilitava la solidaritat familiar i frenava la dispersió patrimonial-, per la isogàmia -els casaments se celebraven entre comtes i filles de comtes, la qual cosa els permetia cogovernar amb els parents- i per la proximitat, és a dir, en un espai comprès grosso modo entre els Pirineus i el Llobregat.

En aquesta època es va impulsar decididament el moviment colonitzador de les terres centrals de la futura Catalunya, on es va restaurar el bisbat de Vic i es van fundar monestirs com Santa Maria de Ripoll i Sant Joan de les Abadesses. Emma, filla de Guifré i de Guinidilda, es va convertir en la primera abadessa d'aquest darrer centre, mentre que un altre dels fills de la parella, Radulf, va acabar essent bisbe d'Urgell. El comte Guifré va morir el 897 mentre defensava els límits de la seva marca enfront de les tropes lleidatanes de Llop ibn Muhàmmad.

Mentre que els canvis polítics que es produïen als comtats de la Marca hispànica eren d'una profunditat notable, les estructures socials i econòmiques no evolucionaven al mateix ritme. Predominava la petita propietat camperola, treballada directament o en sistema de tinença, i l'esclavitud rural estava en decadència, tot i que encara es podien trobar *servi*, junt amb cautius de guerra, sobretot en el servei domèstic. L'agricultura es basava en la vinya i el cereal. El pa es va convertir en la base de l'alimentació.

L'hàbitat es pot qualificar de semidispers, amb predomini de pobles d'entre cinc i quinze famílies nuclears. Des del segle IX es van estendre els castells dotats d'un territori sobre el qual s'exercia la jurisdicció civil i criminal. Hi havia poques ciutats, que funcionaven sobretot com a capitals comtals o episcopals.

La mort de Guifré el Pelós va implicar un repartiment territorial entre els seus descendents. Guifré II Borrell el va succeir al capdavant dels comtats de Barcelona, Girona i Osona, que es convertirien en el nucli central hegemònic de la Marca hispànica. El seu germà Sunyer I els va heretar a la seva mort, el 911. Dos germans més, Miró el Jove i Sunifred II, estaven al capdavant respectivament dels comtats de Cerdanya-Besalú i d'Urgell. Després de la mort del primogènit Ermengol a la batalla de Baltarga (942), a la Cerdanya, contra els invasors hongaresos, Sunyer I va prendre l'hàbit i va cedir els seus dominis als altres dos plançons, Miró I i Borrell II. Després de la mort d'aquest darrer, el 992, es van dividir els comtats entre el primogènit Ramon Borrell I (Barcelona-Girona-Osona) i Ermengol (Urgell).

Les famílies dirigents van procurar imposar-se, a més, en la direcció dels afers eclesiàstics mitjançant la dotació d'institucions monàstiques i catedralícies i de la col·locació de familiars i de fidels. A aquesta època correspon l'anomenat art preromànic. Destaquen les esglésies de Terrassa -Santa Maria, Sant Pere i Sant Miquel- i la de Sant Miquel de Cuixà, a banda d'un bon nombre de petits temples rurals.

Les relacions entre els comtats de l'est dels Pirineus i el poder reial es van refredar progressivament al llarg del segle x. La debilitat dels darrers emperadors carolingis va fer que no acudissin en auxili de Borrell II quan les seves terres van ser amenaçades i saquejades pels musulmans en les dècades finals de la centúria. L'entronització d'Hug Capet, el 987, en extingir-se la dinastia carolíngia, va acabar trencant les relacions per la via del silenci. L'emancipació comtal es consumava. Així mateix, durant el segle x es va produir un intent seriós de trencar l'obediència eclesiàstica a Narbona i de promoure un arquebisbat propi dels territoris